

HUMANITIES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.1.7>

ARCHETYPYZACJA I STEREOTYPYZACJA JAKO UNIWERSALNE MECHANIZMY KONCEPTUALIZACJI LUDZKIEJ ŚWIADOMOŚCI W JĘZYKACH POKREWNYCH

Olena Balaban

*kandydat nauk filologicznych, docent,
docent Katedry Językoznawstwa Ogólnego i Germanistyki
Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego imienia M.P. Drahomanowa (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-2104-6078
elenabalaban@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest badaniu archetypizacji i stereotypizacji jako uniwersalnych mechanizmów konceptualizacji ludzkiej świadomości w językach pokrewnych, takich jak angielski, francuski, ukraiński i rosyjski. Zdefiniowano pojęcia archetypu i stereotypu oraz prześlędzono historię ich powstania, przeanalizowano również uniwersalne mechanizmy archetypizacji i stereotypizacji na materiale pojęcia „woman – femme – жінка – женщина”, badając etymologię i biorąc pod uwagę jądrowe i peryferyjne elementy pojęcia.

Słowa kluczowe: archetypizacja, stereotypizacja, uniwersalne mechanizmy świadomości, konceptualizacja, kobieta.

ARCHETYPIZATION AND STREOTYPING AS UNIVERSAL MECHANIZMS OF CONCEPTUALIZATION OF HUMAN CONCIOUSNESS IN RELATED LANGUAGES

Olena Balaban

*Candidate of Philology Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of General Linguistics and Germanic Studies
National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2104-6078
elenabalaban@ukr.net*

Abstract. The article presents the study of archetypization and stereotyping as universal mechanisms of conceptualization of human consciousness in such related languages as English, French, Ukrainian and Russian. The concepts of archetype and stereotype are defined and the history of their origin is investigated, as well as the universal mechanisms of archetypization and stereotyping are analyzed on the material of the concept «woman – femme – woman – woman»; there were also studied the etymology and taking into account the nuclear and peripheral components of the concept.

Key words: archetyping, stereotyping, universal mechanisms of consciousness, conceptualization, woman.

АРХЕТИПІЗАЦІЯ ТА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В СПОРІДНЕНИХ МОВАХ

Олена Балабан

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загального мовознавства і германістики
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-2104-6078
elenabalaban@ukr.net*

Анотація. Статтю присвячено дослідженню архетипізації та стереотипізації як універсальних механізмів концентуалізації людської свідомості в таких споріднених мовах, як англійська, французька, українська та російська. Визначено поняття архетипу і стереотипу та простежено історію їх виникнення, також проаналізовано універсальні механізми архетипізації та стереотипізації на матеріалі поняття «woman – femme – жінка – женщина», з огляду на етимологію та ядерні та периферійні компоненти поняття.

Ключові слова: архетипізація, стереотипізація, універсальні механізми свідомості, концептуалізація, жінка.

Вступ. Когнітивна концептуалізація людського досвіду базується на принципі, за яким здатність людини до вивчення мови є продуктом загальних когнітивних процесів мозку. Повторення будь-якого досвіду веде до встановлення когнітивних структур, які пізніше задіюються для інтерпретації нового знання. Мова

відображає наявність такого універсального досвіду (Волкова, 2007: 258). Теоретичним підґрунтям для нашого дослідження стали наукові доробки Л. Альбертаці, Дж. Гірертса, Р. Дірвена, Р. Коррігана та ін.

Основна частина. Метою статті є дослідження архетипізації та стереотипізації як універсального механізму концептуалізації людської свідомості в споріднених мовах. **Завданнями**, що були поставлені для досягнення цієї мети, були: 1) дослідити поняття архетипу і стереотипу та історію їх виникнення; 2) проаналізувати архетипізацію та стереотипізацію як універсальні механізми концептуалізації людської свідомості в таких споріднених мовах, як англійська, французька, українська та російська, на матеріалі поняття «woman – femme – жінка – жінщина», дослідивши етимологію та враховуючи ядерні та периферійні компоненти поняття.

Наголошуючи на тому, що «мислення людини скоріше міфологічне, ніж раціональне» (Кафтанджиев, 2016: 15), Х. Кафтанджиев визначає архетип як матрицю в підсвідомості, що змушує нас діяти певним чином. Це психологічний феномен, архаїчний за походженням, який і живить нашу міфологічну свідомість. Архетипи формувались впродовж еволюції людства. На думку вченого, в архетипі є кілька ключових особливостей – підсвідоме, міфологічність, біологічна та культурна зумовленість (Кафтанджиев, 2016: 20).

Якщо підсвідоме важко піддається експлікації, то міфологізація розуміється як процес створення такої інформації про об'єкт і поширення про нього відомостей у такому напрямі, що об'єкт набуває нового трактування та нових атрибутів. У процесі міфологізації відбувається налаштування підсвідомих мотивів життєдіяльності споживачів інформації під ту інформацію (чи її частину), що потрібна саме на цей момент.

Термін у різних сферах системах гуманітарного знання має різне понятійне наповнення, зазначає Н. Барна: в лінгвістиці – вихідна форма слова для пізніших утворень; у текстології – найдавніше спільне джерело всіх наступних копій, переробок (переважно рукописних списків); у психології прадавній взірць (абстрагована від конкретних ситуацій ідея) колективної підсвідомості, який існує одвічно у свідомості людства і, передаючись із роду в рід, від покоління до покоління впродовж тисячоліть, у кінцевому підсумку мотивує вчинки і дії людини (Барна, 2008).

Уперше термін «архетип» був вжитий представниками піфагорійської школи, і надалі прихильники платонівських ідей розглядали як еквівалент «вічних ідей» в їхньому символічному позначенні (Діонісій Ареопагіт, Дж. Бруно, Й. Кеплер, Г. Сковорода та ін.).

Щодо терміна «архетип» (від гр. *archē* – початок і *týpos* – образ) «як первісної вродженої психічної структури, виявк родової пам'яті, історичного минулого етносу, людства, їхнього колективного позасвідомого, що забезпечує цілісність і єдність людського сприйняття й виявляється у знакових продуктах культури» (Селіванова, 2010: 40), то він був уведений швейцарським психологом К. Юнгом (Юнг, 1991) на початку ХХ ст. і розглядався як гіпотетична наслідувана психологічна властивість, що не може сприйматися чуттєво й наочно, а у разі переходу до сфери свідомості перестає бути рефлексом колективного позасвідомого й архетипом.

Поняття було розроблене К. Юнгом на основі вивчення первісних шарів психіки, що мали прояв у сновидіннях. Ця ідея з'явилась під впливом З. Фрейда, про що пише і сам К. Юнг: «<...> ми маємо взяти до уваги явище (вперше описане та прокоментоване З. Фрейдом), що полягає в частому потраплянні до сновидінь елементів, що не належать особистості сновидця і ніяк не співвідносяться з його досвідом. Ці елементи <...> були названі З. Фрейдом «залишками старовини» <...>. Схоже, вони є первинними, природженими і успадкованими від первісних людей формами розуму» (Фрейд, 2017: 65). Архетипові образи, або архетипи, за К. Юнгом (Юнг, 1991), – це елементи підсвідомості людини, які складаються на основі людської діяльності, вони притаманні всім людям, успадковуються і частіше за все проявляються в сновидіннях. Однак їх присутність у свідомості можна виявити тільки через мову. Мова актуалізує ці стародавні символи, або архетипи.

Головними рисами архетипу вчений вважав мимовільність, автономність, генетичну зумовленість, незалежність у сфері позасвідомого. Архетипи є компонентами будь-яких релігій, міфологій, легенд і казок усіх часів і народів, архетипні образи присутні також у сновидіннях і низці екстатичних переживань. Щодо типології архетипів, то К. Юнг поділяє їх на *психологічні*, якщо вони виходять від пам'яті роду (наприклад, архетипи свого духу, води, матері тощо), і *культурні*, які створені культурним досвідом людства (наприклад, трійці, життя, смерті, мадонни тощо) (Юнг, 1991). Додав до цієї класифікації Н. Фрай (Фрай, 1996), який вважав, що архетипи можуть бути ще універсальним та етнокультурними. Загалом у ХХ ст. структуралізм доклав зусиль для того, щоб довести, що безсвідоме як сфера стихійного ірраціонального досвіду людини являє собою систему, підкорену відповідним правилам залежностей, яка підлягає раціональному аналізу (Селіванова, 2010: 40). Звичайно, що першообразне, або архетипне, сприйняття дійсності залишилось на підсвідомому рівні, оскільки людство на цей час пройшло той еволюційний шлях формування його свідомості від архетипного до інтелектуального мислення і сприйняття дійсності.

За К. Юнгом, архетипи репрезентують колективне несвідоме, є природженими, і їх можна порівняти з інстинктами тварин. На думку К. Юнга, саме від гармонійного поєднання свідомого й несвідомого в людині, яке є головним фактором психічного здоров'я, від здатності розуміти символіку архетипів залежить внутрішня рівновага. Отже, наділивши архетип властивістю передбачення майбутнього, К. Юнг вбачав у свідомості людини силу, яка заважає цьому.

Реконструкція архетипу вимагає діалектичного розуміння, залучення позараціональних форм пізнання. «Архетип – це, по суті, несвідомий зміст, який змінюється, коли він стає усвідомленим і сприйнятним, і використовує барви індивідуальної свідомості, в якій він виявляється» (Юнг, 1991: 174).

Архетип, як і будь-яке психічне утворення, поєднує в собі два взаємодіючих компоненти – знання та ставлення, кожен з яких може бути домінантним. Для архетипу переважного значення набуває ставлення, тобто емоційно забарвлене оціночне утворення, яке одночасно пов'язане з волею та мисленням людини, що й формує місток до єдності та ставлення і знання як раціонального елементу архетипу (ФЕС, 2002: 39).

І навпаки, якщо зв'язки та риси реальних явищ, охоплені архетипом, істотні та визначальні, архетип наближається до істинного. Такий архетип складається повільно і формується за допомогою логічного мислення на основі реального досвіду. Справжній архетип складається за обставин конкретно-історичного змісту, є міцним фундаментом свідомого ставлення людини до життя, різних явищ і процесів, надійним компасом її поведінки.

Архетипи К. Юнга неоднозначно витлумачені дослідниками. Це пов'язано, насамперед, зі складністю структури особистості, поданої К. Юнгом, що зумовлює різноаспектну інтерпретацію поняття «архетип» і самим психоаналітиком, і дослідниками його праць.

За спостереженням М. Варія, архетипи – «це несвідомі первинні, історично початкові образи та ідеї з життя, культури, поведінки і діяльності первісного життя наших предків» (Варій, 2007: 49).

Архетип, за теорією К. Юнга, входить до свідомості не безпосередньо, а у формі образів і символів, які є «колективними». Кількість архетипних образів є численною: *мати, батько, правитель, старець; біблійні: Христос, Мойсей, Марія*. Саме ці образи є основою релігії, мистецтва у всіх його формах, міфології, є основою снів. Саме у сні діяльність свідомості припиняється. Архетипи фіксуються в неконкретних формах у політиці, соціології, етиці, філософії.

Поняття «стереотип» є дуже близьким за своїм тлумаченням до поняття «архетип». О. Тимченко та В. Шапар дають таке визначення поняття: «Стереотип – порівняно стійкий і спрощений образ соціального об'єкта – групи, людини, події, явища та ін., що складається в умовах дефіциту інформації як результат узагальнення особистого досвіду і уявлень, прийнятих у суспільстві (нерідко упереджених)» (Тимченко, Шапар, 1997). Це поняття вперше було введено в науковий обіг американським дослідником засобів масової комунікації В. Ліппманом.

Визначення, подані В. Ліппманом (Lippmann, 1950), Г. Аллпортом (Allport, 1968), Т. Адорном (Adorno, 1987), можна підсумувати так: стереотипи є важливою складовою частиною, яка інтегрує суспільство; можна їх віднайти в мотивації суспільних явищ, ідеології, а також у політичній пропаганді; стереотип є судом, негативним або позитивним, який спирається на переконання; його джерело має суспільний характер, передається родинно особі як суспільний погляд, а також у більш загальному значенні суспільним середовищем, не беручи до уваги особистого досвіду окремої особи; стереотип має емоційне (негативне або позитивне) забарвлення; зовсім заперечує факт або частково відповідає правді та завжди звучить цілком правдиво; довго залишається незмінним. Це виникає тому, що стереотип фактично не залежить від досвіду людей.

Стереотипізація психічних явищ, що фіксують їх у знайомих і зрозумілих для всіх людей формах, дає змогу людям обмінюватися інформацією, розуміти один одного, виробляти спільні погляди, однакові ціннісні орієнтації, брати участь у спільній діяльності. В умовах, коли знання і сфери людської діяльності стрімко поширюються, стереотипізація форм людської комунікації є найважливішою умовою передачі знань як масове спілкування і як спілкування міжособистісне.

Це не було б можливим, якби стереотипи (тобто схожі образи і уявлення) не мали зовнішніх позначень, якими люди і оперують у спілкуванні між собою. При цьому стереотипізовані, тобто ті, що містяться у свідомості безлічі людей однозначні психічні освітньо-розумові стереотипи, зливаються в один своєрідний неподільний гібрид із відповідними їм умовами, позначеннями, знаковими виразами – загальноприйнятій «код», проявляються, «оживають» у словесних або будь-яких інших стереотипах – знаках і без них не змогли б стати загальним надбанням. Усі воляють волі, всі прагнуть до неї, це в думках у мільярдів людей в усі часи. У всіх ці думки і пов'язані з нею почуття позначаються словом «воля». Воно для всіх несе в собі однозначне поняття, що і може приводити в рух розуми і дії самих різних людей і соціальних груп.

Люди мислять поняттями, поняття виражаються словами. Мислення і мова неподільні, тому слово виступає одночасно і внутрішнім (розумовим) стереотипом, і стереотипом зовнішнім (знаковим). Тут приховується одна з причин того, що освічені люди, які широко володіють мовою, менш схильні до сліпої стереотипізації мислення. Багатство словникового запасу, вміння оперувати синонімічними рядами створюють той фон, який дає змогу мимоволі звужувати вплив загальноприйнятих стереотипів, ніби виводячи їх за рамки і розкриваючи їх зміст в іншому ракурсі.

Слово може бути зараховане до розряду загальнопсихологічних стереотипів. За їх допомогою дійсність сприймається всіма людьми однаково. Для їхньої характеристики важливо врахувати те, що закладені в слові психічні образи позначають загальнозначущі знання про предмет, але також включають у себе ще й ставлення до нього (що він є для мене). У загальнопсихологічних стереотипах знання є провідним, рівнозначним для всіх компонентом. Слово виступає в цій якості найчастіше, бо фіксує сформовані в національній мові поняття або передає загальноприйняті істини, безпристрасну інформацію. Загальнопсихологічні стереотипи забезпечують функціонування як міжособистісної, так і всіх інших видів людської комунікації.

Форми стереотипізації розумової діяльності різноманітні. Це і образи, і уявлення, і оцінки тощо, коли вони стають повторюваними, стійкими, звичними і рівнозначно зрозумілими – і для одного індивіда, і для багатьох людей одночасно. Це може бути і одне слово, і судження, і умовивід. Їм можуть бути і різні зорові, слухові, нюхові, смакові, відчутно-рухові образи, що виражають відповідні види пам'яті.

Стереотипи свідомості складаються поступово, в потоці контактів індивідів із навколишнім світом, у процесі соціалізації, спілкування з іншими людьми, формального навчання і виховання, звернення до засобів масової інформації. Своє змістовне наповнення стереотип отримує під впливом уявлень про світ, природу, суспільство, їх безпосереднє оточення, людей, з якими вони знаходяться в безпосередньому контакті, і умов існування власного та інших людей.

Стереотип будується із целінок-установок, свосередних відбитків, які залишають у мозку людини контакти із зовнішнім світом у всіх його іпостасях – об'єктах фізичних і духовних. Установка – це готовність мозку певним чином реагувати на інформацію, з якого б джерела вона не надходила.

Підсумовуючи, варто навести загальні характерні риси стереотипів:

– стереотипи – це не поняття, а більш-менш загальне віддзеркалення суспільних явищ. Часто вони пов'язані з мовою (лексемами та лексичними системами);

– стереотипи починаються не з безпосереднього досвіду людини, а з традиції, переказу та посередництва. Якщо стереотипи міцно вкорінені в суспільній свідомості, то вони не підлягають досвіду, котрий не відповідає вже раніше прийнятим уявленням.

Розглядаючи архетип як культурне підґрунтя стереотипізації, Ю. Орлова наголошує на тому, що «архетипи є виявами родової пам'яті, формальними зразками поведінки, на основі яких можуть формуватись конкретні, наповнені змістом образи – стереотипи свідомої діяльності людини, якщо архетипи послужили підґрунтям формування даної схематизованої й усталеної структури колективної свідомості представників різних груп, зокрема етнічних» (Орлова, 2019: 49). Таким чином, архетипи й стереотипи ґрунтуються на певних об'єктивних закономірностях функціонування людської свідомості.

Пошук етимології слова *жінка* в досліджуваних нами мовах (англійській, французькій, українській та російській) було скеровано на слово *жона*, і її картина виглядає таким чином:

(англ.) *wife* – middle English wif, wyf, from Old English wif (neuter) «woman, female, lady», also, but not especially, «wife», from Proto-Germanic *wīfa- (source also of Old Saxon, Old Frisian wif, Old Norse víf, Danish and Swedish viv, Middle Dutch, Dutch wijf, Old High German wib, German Weib), of uncertain origin and disputed etymology, not found in Gothic (OED: <https://www.etymonline.com/search?q=wife>);

(франц.) *femme* – **Étymol. et Hist.** 1. Fin xs. «être humain du sexe féminin» (*Passion de Clermont Ferrand*, éd. D'Arco Silvio Avallé, 260); 2. ca 1100 «compagne de l'homme unie par les liens du mariage» (*Roland*, éd. J. Bédier, 1402: ne reverront lor mere ne lor **femme**). Du lat. class. *Femina* «femelle», puis «femme, épouse» qui a concurrencé les lat. *Mulier* «femme» qui ne survit plus en fr. (en face de l'ital. *moglie* et de l'esp. *mujer*) que comme arch. sous la forme *moillier* «épouse, femme» (qui disparaît des textes au XIVes.; 2 attest. aux XV^eet XVIes.) et *uxor* «épouse» qui a donné le très rare *oissour* «épouse» (qui disparaît des textes dans la 1re moitié du XIIIes.; qq. attest. aux XIIIe et XIVes. dans les remaniements épiques) (CNRTL.FR: <https://www.cnrtl.fr/etymologie/femme>);

(укр.) *жона* – болг. жена, бр. жонка, др. жена, п. žona, ч. слц. žena, вл. нл. žona, м. жена, схв. жена, слн. žêna, стсл. жена; - пл. žena (<*genā); - споріднене з прус. genno «жінка», гот. qinō «жінка», qēns «дружина», днвн. (qena «жінка»), днн. quap «дружина», qiēna «тс.», англ. queen «королева», дангл. cwēn «жінка», дірл. ben «дружина», ав. gēnā-, ʒēnā, ʒnā «жінка, дружина», дінд. jāni- «жінка», gnā «богиня», гр. γυνή «жінка», беот. βανᾶ, тох. A šān, тох. B šana «тс.», вірм. kīn «жінка, дружина»; іе. *g^uenā «жінка»; питання про дальші етимологічні зв'язки (зокрема, з коренями іе. *gen-, «родити» або *g^uen- «приходити») остаточно не висвітлене. – Шанский ЭСРЯ I 5, 284; Фасмер – Трубачев II 46; Преобр. I 228; Holub–Kop. 444; Holub–Lyer 522; Machek ESJC 725; БЕР I 535–536; Skok III 677; Трубачев Терм. родства 105–110; Топоров II 207–210; Pokorny 473–474 (ЕСУМ. Т. 2. 1985. С. 206);

(рос.) *женá* – женіться, укр. жонá, жі́нка, блр. жанá, ст.-слав. жена, γυνή, болг. женá, сербохорв. жéна, словен. žéna, чеш., слвц. žena «жінщина, жена», польск. żona, в.-луж., н.-луж. žona. Родственно др.-прусск. genno зв. п. «жінщина», др.-инд. jāniṣ «жена, жінщина», gnā «богиня», авест. gēnā-, ʒēnā, ʒnā «жінщина, жена», jāini - то же, арм. kīn, гот. qinō «жена, супруга», qēns - то же, греч. γυνή, беот. βανᾶ «жена», ирл. ben, тохар. A šān, B šana «жінщина»; см. Уленбек, Aind. Wb. 13, 99; Траутман, BSW 84; Арг. Sprd. 337; Педерсен, Kelt. Gr. I, 47; Файст 388; Торп 60; Лиден, Tochar. Stud. 30. [См. еще Трубачев, Терм. родства, стр. 105. Т. II (ЭСРЯ. Т. 2. 1986: 46).

Висновки. Підсумовуючи дані етимологічних словників, можемо засвідчити, що англійська мова підтвердила своє германське походження з протогерманським етимомом *wīfa-; французька зберегла латинське коріння *femina*, а в українській та російській мовах відзначений загальний індоєвропейський етимон *g^uenā.

Яскравим прикладом фіксації еволюції свідомості людства, тобто архетипного поняття, є прислів'я, приказки та говірки, де безперечно позначені всі культурні особливості. Проаналізувавши прислів'я в англійській, французькій, українській та російській мовах, можна говорити про такі ядерні компоненти архетипного поняття «жінка»:

– «жінка-мати», в тому сенсі, що жінка народжує дітей і дарує життя: (англ.) *Mother's love is the most precious in the world*; (франц.) *Tendress maternelle toujours se renouvelle*; (укр.) *Материнська любов ніколи не змінюється*; (рос.) *Материнская ласка конца не знает*; (англ.) *She is the mother who brought up the child*; (франц.) *Celui-là bien mère qui pourrit*; (укр.) *Не та мати, що народила, а та, що вигодувала*; (рос.) *Не та мать, что родила, а та, что воспитала*; (англ.) *Like mother, like daughter*; (франц.) *Telle mère, telle fille*; (укр.) *Яка мати, така і донька*; (рос.) *Какова мать, такова и дитя* (Жовківський, 2004);

– «жінка-берегиня свого дому, оселі», тобто дбає про лад, затишок та атмосферу в домі; (англ.) *There is no real joy without a woman*; (франц.) *Qui a une femme de bien vit longtemps et bien*; (укр.) *Нема щастя родинного без жінки*; (рос.) *С доброй женой горе-полгоря, а радость – вдвойне* (Жовківський, 2004);

– «жінка-дружина», тобто визначається соціальна роль жінки як дружини свого чоловіка. До феміністичної революції всередині ХХ ст. жінка завжди вважалась і сприймалась на соціальний щабель нижче за чоловіка і мала слухатись свого чоловіка. Зазвичай такі прислів'я виглядають своєрідною інструкцією для чоловіків у тому, як ставитися до жінки: (англ.) *A woman, an ass and a walnut tree, the more you beat the, the better they'll be*; (франц.) *Un noyer, un âne, une femme, plus vous les battrez, le mieux ce sera*; (укр.) *Кохай жінку, як душу, а тряси її, як грушу*; (рос.) *Люби жену, как душу, тряси ее как грушу* (Жовківський, 2004).

Ще серед периферійних ознак прислів'я зафіксували ще й «емоційність» та «мінливість» жінки, на відміну від чоловіків: (англ.) *Three women and a goose make a market*; (франц.) *Quatre femmes font plein marché*; (укр.) *Де баби, там базар, а де три, там – содом*; (рос.) *Гусь да баба – торг; два гуся, две бабы – ярмарка*; (англ.) *A woman's mind and a winter wind change often*; (франц.) *Femmes, vent, temps et fortune changent comme la lune*; (укр.) *Жіноча думка вітер часто змінюються*; (рос.) *Женские думы изменчивы* (Жовківський, 2004).

Отже, архетипи та стереотипи формують базис нашої свідомості, а прислів'я в досліджуваних мовах відбивають загальне архетипне та стереотипне уявлення про жінку для таких споріднених індоєвропейських мов, як англійська, французька, українська та російська, що було сформовано впродовж багатьох століть: жінка-мати, жінка-берегиня своєї оселі та жінка-дружина свого чоловіка.

Список використаних джерел:

1. Барна Н. Імідж як міфологічний архетип: філософсько-естетичний аналіз. *Мультиверсум. Філософський альманах: збірник наук. пр.* Київ, 2008. Вип. 69. С. 218–231.
2. Варій М. Загальна психологія: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
3. Волкова Т. Когнитивные основы англоязычной литературоведческой терминологии. *Одиниці та категорії сучасної лінгвістики*: збірник статей, присвячений ювілею В.Д. Каліушченка. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. С. 242–257.
4. Жовківський А., Жовківська Г., Івасютин Т., Макар Ю., Попеску І., Сафоняк О., Сулим В., Фурдас М. Мудрість народна – мудрість міжнародна. Чернівці: «Рута», 2004. 255 с.
5. Кафтанджиев Х. Мифологические архетипы в коммуникации. Москва: Гуманитарный центр, 2016. 268 с.
6. Орлова Ю. Архетипне і стереотипне відображення концепту вік людини у свідомості носіїв української, російської та англійської мов: дис. ... канд. філол. н.: 10.02.17. Київ, 2019. 257 с.
7. Селіванова О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2017. 844 с.
8. Тимченко А., Шапарь В. По ту сторону стереотипов поведіння. Харків: Прапор, 1997. 654 с.
9. ФЕС: Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
10. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів: Літопис, 1996. С. 109–135.
11. Фрейд З. Психология массы и анализ человеческого «Я». Москва, Neoclassic, АСТ, 2017. 256 с.
12. Юнг К. Архетип и символ. Москва, 1991. 304 с.
13. Adorno T. *Dialectic of Enlightenment*. Frankfurt am Main: Gunzelin Schmidt Noerer, 1987. 253 p.
14. Allport G. *The person in psychology: selected essays*. Beacon Press Boston, 1968. 344 p.
15. Lippman, W. *Public Opinion*. N.Y.: W. W. Norton, 1950. 427 p.
16. Словники:
17. OED: Online Etymology Dictionary: URL: <https://www.etymonline.com/search?q=wife>
18. CNRTL.FR: Center National de Ressources et Lexicales: Ortolang. URL: <https://www.cnrtl.fr/etymologie/femme>
19. ЕСУМ: Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 1: А-Г / Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ: Наукова думка, 1982–2012.
20. ЭСРЯ: Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4-х томах. Москва: Прогресс. 1986-1987.

References:

1. Barna, N. (2008). Imidzh yak mifologichnyi archetyp: filosofsko-estetichnyi analiz [Image as a mythological archetype: philosophical and aesthetic analysis]. *Myltiversum. Filosofskiy al'manah: Zbirnik naukovih pratz'*. Kyiv. Issue 69. S. 218–231.
2. Varyi, M. (2007). *Zagal'na na psyhologia: pidruchnik*. [General psychology]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literaturi. 968 s.
3. Volkova, T. (2007). *Kognitivnie osnovi angloyazuchnoyi literaturovedcheskoyi terminologii* [Cognitive foundations of English literary terminology]. *Odinitsi ta kategorii suchasnoyi lingvistiki: zbirnik statei, prisvyacheniy uvileu V.D.Kaliuzhchenka*. Donetsk: TOV "Ugo-Vostok, LTD". S. 242–257.
4. Zhovkivskiyi, A., Zhovkivska, G., Ivasutin, T., Makar, U., Popesku, I., Safonyak O., Sulim, V., Furdas, M. (2004). *Mudrist' narodna – mudrist' mizhnarodna*. [Folk wisdom-international wisdom]. Chernivtsi: "Ruta". 255 s.
5. Kaftandzhiev, H. (2016). *Mifologicheskie archetypi v komunikatsii*. [Mythological archetypes in communication]. Moskva: Gumanitnyi tsentr. 268 s.
6. Orlova, U. (2019). *Archetypne i stereotypne vidobrazhenya kontseptu vik ludini u svidomosti nosiiv ukrainskoi, rosiiskoi ta angliskoi mov* [Archetypal and stereotypical reflection of the concept of human age in the minds of Ukrainian, Russian and English native speakers]: dus. Kand. Filol. Nauk., 10.02.17. Kyiv. 257 s.
7. Selivanova, O. (2017). *Lingvistichna entsiklopedia*. Poltava: Dovkillya-K. 844 s.
8. Timchenko, A, Shapar', V. (1997). *Po tu storonu stereotypov povedeniya*. [Beyond the behavior stereotypes]. Harkov: Prapor. 654 s.
9. FES: *Filosofskiyi entsiklopedichnyi slovnyk*. (2002). [Philosophical encyclopedia]. Kyiv. 742 s.

10. Frai, N. (1996). Archetywny analiz: teoria mitiv. [Archetypical analysis: Mith theory]. Slovo. Znak. Diskurs: Antologia svitovoi literaturno-krytychoi dumki XX stolittya. Lviv: Litopis. S. 109–135.
11. Freid, Z. (2017). Psychologia massi i analiz chelovecheskogo “Ya”. [Mass Psychology and Analysis of the Human Himself]. Moskva, Neoclassic, AST. 256 s.
12. Ung, K. (1991). Archetypi simvol. [Archetype and symbol]. Moskva. 304 s.
13. Adorno T. Dialectic of Enlightenment. Frankfurt am Main: Gunzelin Shmidt Noer, 1987 253 p.
14. Allport G. The person in psychology: selected essays. Beacon Press Boston, 1968. 344 p.
15. Lippman, W. Public Opinion. N.Y.: W. W. Norton, 1950. 427 p.
16. Dictionaries:
17. OED: Online Etymology Dictionary: URL: <https://www.etymonline.com/search?q=wife>
18. CNRTL.FR: Center National de Ressources et Lexicales: Ortolang. URL: <https://www.cnrtl.fr/etymologie/femme>
19. ESUM: Etimologichnyi slovník ukrainskoyi movi: v 7 t. [Etymological Dictionary of the Ukrainian language]. T. 1 A-Г / Red. kol. O.S. Melnicuk (gol. red.), I.K. Bilodid, V.B. Kolomiets', O.B. Tkachenko. AN USSR. Institut movoznavstva imeni O.O. Potebni. Kyiv: Nauka dumka, 1982 – 2012.
20. ESPYA: Fasmer, M. Etimologichnyi slovar russkogo yazika v 4 tomah. [Etymological Dictionary of the Russian language]. Moskva: Progress. 1986–1987.

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.1.8>

ARTYSTYCZNA INTERPRETACJA PROBLEMU ZBRODNI I ZEMSTY W POWIEŚCI „HONOR KONOKRADZKI” MYKHAILA HAFII TRAISTY

Mariana Votkanych

aspirantka,

wykładowca na wydziale literatury ukraińskiej

Użhorodzkiego Uniwersytetu Narodowego (Użhorod, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-4491-4635

mariana.votkanych@uzhnu.edu.ua

Adnotacja. Artykuł na przykładzie powieści „Honor Konokradzki”, która znalazła się w zbiorze „Dusza Huculska” (Bukareszt, 2008), pokazuje, że ważną dominantą fabularną twórczości ukraińskiego pisarza rumuńskiego Mykhaila Hafii Traisty są motywy karne. Wspomniany zbiór ukazuje zainteresowanie autora tematem zbrodni, a analizowana powieść skupia się na problemie okrucieństwa i kary za niego poprzez zemstę. W celu uwzględnienia wskazanych problemów w artykule wykorzystano filologiczną metodę badawczą, a także elementy estetyki receptywnej i psychoanalizy. Podjęto próbę zmanifestowania obrazów dwóch rodzajów przestępców, którymi kierują się radykalnie różne motywy: Jonchi Lupul czyni bezprawie w celu wzbogacenia się, Ivan Kocherga dokonuje samosądu w imieniu zemsty. Rozważono środki psychologizacji tekstu. Przedstawiono perspektywy dalszych badań poprzez analizę dzieł sztuki M. Traisty na tematy kryminalne.

Słowa kluczowe: literatura ukraińska Rumunii, Mykhailo Hafii Traista, powieść, zbrodnia, zemsta, honor.

ARTISTIC INTERPRETATION OF THE PROBLEM OF CRIME AND VENGEANCE IN THE STORY “HORSE THIEF HONOUR” BY MYKHAILO GAFIA TRAISTA

Mariana Votkanych

Postgraduate Student,

Lecturer at the Department of Ukrainian Literature

Uzhhorod National University (Uzhhorod, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-4491-4635

mariana.votkanych@uzhnu.edu.ua

Abstract. The article illustrates that criminal motives are an important plot-creating dominant of the artistic work of the Ukrainian writer Mykhailo Gafia Traista, based on the example of the story “Horse Thief Honour” included in the collection “Hutsul Soul” (Bucharest, 2008). This collection demonstrates the author’s interest in the topic of the crime, and the analyzed story focuses on the problem of crime and punishment for him through revenge. The philological methods of research, as well as, elements of receptive aesthetics and psychoanalysis are used in the article to consider the outlined problems. An attempt has been made to portray the images of two types of criminals who are driven by radically different motives: Yonchi Lupul commits lawlessness for the purpose of enrichment, and Ivan Kocherga commits genocide in the name of revenge. Means of psychologization of the text are considered. Prospects for further research by analyzing the works of art by M. Traista on criminal subjects are outlined.

Key words: Ukrainian literature of Romania, Mykhailo Gafia Traista, story, crime, vengeance, honour.